مجله علمی سازمان نظام پزشکی جمهوری اسلامی ایران، دوره ۳۶، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۶: ۱۷۵-۱۸۶

● **مقاله مروری** **کد مقاله: ۱۶**

توسعه الگوی سلامت خانواده و جمعیت مطلوب بر مبنای ارزش‌ها ی الهی در آموزش پزشکی

دکتر سیم فروش ناصر ۱
دکتر طباطبایی شیما ۲*

۱- استاد گروه ارولژی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، رییس گروه قرآن و عترت فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران
۲- دکترای تخصصی آموزش پزشکی، پژوهشگر پسا دکترا- دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

* **نشانی نویسنده مسؤول:** تهران، خیابان پاسداران، بیمارستان لبافی‌نژاد، قطب اورولوژی

تلفن: ۰۲۱۲۲۵۸۸۰۱۶

نشانی الکترونیکی:
shtabatabai@yahoo.com

چکیده

زمینه: آموزه‌های الهی راهنمایی جامع جهت رسیدن انسان به کمال مطلوب است. از محورهای مهم در آیات قرآن و روایات موضوع خانواده و جمعیت است. مسئله ارتقاء سلامت خانواده، افزایش نرخ باروری، تعادل و تناسب جمعیت، از مسائل روز و سیاست‌های کلی کشور است. لذا تبیین و توسعه الگوی سلامت خانواده و فرزندآوری مبتنی بر ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی ایرانی اسلامی، و کاربست این ارزش‌ها جهت ارتقای جمعیت مطلوب، یک ضرورت است. از طرفی ارتقای آموزش پزشکی و افزایش پاسخگویی اجتماعی بر اساس نیازهای سلامت جامعه از اولویت‌های برنامه‌ریزان آموزش پزشکی کشور است. هدف این تحقیق، تبیین دیدگاه قرآن و عترت در مورد ارتقای سلامت خانواده و جمعیت، جهت بهره‌گیری در برنامه‌های سلامت و آموزش علوم پزشکی کشور است.

روش کار: این تحقیق کاربردی میان رشته‌ای با مرور متون قرآنی- روایتی و تحلیل محتوایی مفهومی، مفاهیم سلامت خانواده و جمعیت مطلوب در آموزه‌های قران و عترت تبیین و راهبردهای مرتبط با این مفاهیم در متون الهی و دینی تفسیر شد. در این مقاله توصیه‌هایی جهت بهره‌مندی از این آموزه‌ها و ارزش‌های الهی در برنامه‌های آموزش پزشکی کشور ارائه شده است.

یافته‌ها: آموزه‌های الهی بر تشکیل خانواده (ازدواج و فرزندآوری) و تأثیر آن سلامت روانی، جسمی، سلامت اجتماعی و همچنین تقویت سلامت معنوی خانواده می‌پردازند. همچنین ی آموزه‌ها بر پرورش فرزند صالح و ارتقای کیفیت جمعیت است. راهبرد قرآن جهت رسیدن به جامعه مطلوب، ترویج سبک زندگی الهی و اجتناب از الگوهای تحمیلی و سبک زندگی غیر دینی است.

نتیجه‌گیری: بهره‌مندی از آموزه‌ها و راهبردهای الهی پیرامون سلا مت خانواده، فرزندآوری و تعادل جمعیت در برنامه‌های آموزش علوم پزشکی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این راهبرد، می‌تواند در جهت نهادینه‌سازی الگوی ایرانی اسلامی سلامت خانواده و برای رسیدن به جمعیت مطلوب کشور نقش به سزایی ایفا نماید.

واژگان کلیدی: آموزه‌های الهی، ارزش‌های اخلاقی، سبک زندگی، سلامت خانواده، جمعیت، فرزندآوری، آموزش علوم پزشکی

تاریخ دریافت مقاله: ۹۶/۵/۱۶ تاریخ اصلاح نهایی: ۹۶/۹/۱۶ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۶/۸/۲۷

[Downloaded from jmciri.ir on 2026-10-06]

مقدمه

آموزه‌های الهی با ارائه اصول سبک زندگی، راهنمایی جامع جهت رسیدن انسان به کمال مطلوب است.

قال الله الحکیم فی کتابه الکریم: إِنَّ هَذَا القُــرآن یَهدی لِلّتی هِی أَقومُ (إسراَء ۹) [۱]

این قـرآن به سـوی آیینی استوار جامعه بشریت را هدایت می‌نماید. قرآن کریم، فطرت انســان، تمام زوایای زندگی فردی و اجتماعی انســان را در نظر دارد. [۲] این ارزش‌ها ی دینی، مبنای نگرش، باورها و رفتارهای انســان هســتند. ارزش‌ها مفهومی نزدیک به اخلاق می‌باشــند. قواعد اخلاقی مبتنی بر ارزش‌ها و باورهای افراد و جوامع هستند که رفتارها و سبک زندگی آنان را تعیین می‌نمایند. [۳] لــذا تفاوت در جهان بینی و اعتقــادات و فرهنگ به تفاوت در «اخــلاق» و تفاوت در «اخلاق» به تفاوت در «ســبک زندگی» می‌انجامد. [۴]

یا ایها الذین آمنوا اطیعوالله و اطیعوالرسول و اولی الامر منکم. (نساء۵۹)

ای کســانیکه ایمان آورده‌اید! اطاعت کنیــد خدا را و اطاعت کنید پیامبر خدا و اولی الامر.

این آیه نشــان می‌دهد محور اطاعت از خدا، پیروی از احکام کلی اســت که توسط پیامبر به امت می‌رسد و همچنین پیروی از احکام ولایی و حکومتی. این آیــه بر وجوب پیروی از ولی امر معصوم یا نواب خاص و عــام در امور دینی و دنیوی و سیاســی- اجتماعی دلالت دارد. [۵و۶]

جمعیت فعال و پویا یک ســرمایه اجتماعی اســت. مســئله حفظ تناســب، جوانی و تعادل جمعیت با توجه به موقعیت اســتراتژیک کشــور و همچنین ارتقاء ســلامت خانواده، فرزندآوری و پرورش ارزش‌های اخلاقی خانواده و جامعه، از مســائل روز و سیاست‌های کلی کشور است. [۷]

امروزه بسیاری از کشورها در حالت عدم تعادل جمعیتی قرار دارند؛ سطوح بســیار پایین باروری در کشــورهای توسعه یافته در حد ۱ اغلب به دلیل فرایند سکولاریسم، تغییر ارزش‌ها و فردگرایی است. این کشــورها با مشکلات ناشی از این عدم تعادل جمعیتی از جمله منفی شــدن رشد جمعیت و سالخوردگی جمعیت دست به گریبانند [۸].

هدف از اعمال سیاست‌های جمعیت، حفظ تعادل پویای ساختار کل جمعیت است. [۷و۹] البته در طول دو دهه گذشته، کاهش موالید در کشــور سریع‌تر و بیشتر از حد پیش‌بینی شده در برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در زمینه خطوط کلی سیاست تحدید موالید کشور در بخش جمعیت بود. [۹] طبق برنامه پیش‌بینی شده بود نرخ رشــد طبیعی جمعیت از ۳/۲ در سال ۱۳۶۵ به ۲/۳ درصد در سال ۱۳۹۰ برسد. که البته در واقعیت نرخ رشد جمعیت به ۱/۲۹ رســید. در دو دهه گذشــته نرخ باروری کل به رقم ۱/۹ و به زیر ســطح جانشینی ۲/۱ رسیده است. ایران در نیم قرن اخیر تحولات چشم‌گیری را در سطوح و الگوهای باروری تجربه کرده است و در ســال‌های اخیر به دلیل کاهش باروری نرخ رشــد طبیعی جمعیت کاهش یافته است [۹].

طبق آخرین آمار رســمی کشور تا پایان اسفند ۱۳۹۵جمعیت ایران نزدیک بــه ۸۰ میلیون نفر (حدود یک‌درصد جمعیت جهان) و نرخ رشــد جمعیت از ســال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵، حدود ۱/۲۴ بوده است و سالانه حدود یک‌میلیون نفر به جمعیت کشور افزوده می‌شود. [۱۰] کاهش ســریع رشد جمعیت، ساختار ســنی جمعیت را دچار تحول نموده و به سمت سالمندی سوق می‌دهد. این روند کاهش باروری در صورت ادامه، مشــکلات پیچیده ناشی از عدم تعادل جمعیتی را در پی خواهد آورد. [۸]

تحــولات جمعیتی در طراحی برنامه‌های توســعه کشــورها نقش کلیدی دارد و در بسیاری از سیاســت‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ای در تمام زمینه‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و ... مهم‌ترین متغیری که به عنوان مبنای محاسبات در نظر گرفته می‌شود، جمعیت و دگرگونی‌های آن در گذشته، حال و آینده است [۱۱].

تحولات رشــد طبیعی جمعیت ایران در طول قرن اخیر را می‌توان در چارچــوب الگوی گذار جمعیتی مختلــف آن از جمله آغاز روند ســالمندی جمعیت کشور نشــان داد. [۸و۹] تأثیر افزایش جمعیت ســالمند در مطالعات متعددی بررسی شــده است و از اساسی‌ترین جنبه‌های که در بخش ســلامت می‌بایست مورد توجه قرار گیرد، هزینه بسیار بالای مراقبت از سالمندان، مؤسسات خدمات اجتماعی را به تعریف مجدد ارائه خدمات، برنامه‌های بازنشســتگی، پوشش مراقبت‌های بهداشتی و برنامه‌های حمایت اجتماعی وادار می‌کند. [۱۲]

در صورتی که روند رشد ســالمندی جمعیت به همین شکل پیش برود در حدود سال ۱۴۱۰ در کشورمان انفجار سالمندی رخ خواهد داد که بین ۲۵ تا ۳۰ درصد جمعیت کشــور در سنین ۵۰ سالگی و بالاتر قرار دارند. [۱۳]

اگر چه پیر شــدن جمعیت یک پدیده و چالش جهانی اســت ولی

[Downloaded from jmciri.ir on 2026-10-06]

تفاوت عمده روند پیری جمعیت در کشـورهای در حال توسـعه با توسعه یافته در این است که سالمندی جمعیت در کشورهای توسعه یافته طی ۱۰۰ سـال رخ داده اسـت، ولی در کشورهای در حال توسعه در بازه زمانی ۲۵ ساله خودر را نشان داده است. این وضعیت در کشور ما نیز با سرعت بالایی اتفاق افتاده است. [۱۴]

ما به خوبی می‌دانیم که قرآن کریم مسـلمانان را به پرهیز از افراط و تفریط امر فرموده اسـت برای مثال در آیه ۱۴۳ سـوره بقره که می‌فرماید: «بدین گونه شـما را امتی میانه قرار دادیم.» و در سوره الشـعراء از پیروی افراط گریان منع شده اسـت. [۱] لذا در زمینه مسئله جمعیت نیز طبق آموزه‌های قرآن. نباید دچار افراط و تفریط شویم.

آنچه بدیهی است اینکه محور توسـعه هر کشوری جمعیت مولد، جوان و پویا است. پس جمعیت جوان و میانسال کنونی یک فرصت اسـت. ما در حال حاضر فرصت طلایـی در اختیار داریم و پنجره جمعیتی رو به ما گشوده است (۲۵ درصد جمعیت جوان هستند) در این چند سـالی که از آغاز پنجره جمعیتی کشور سپری شده شاید بخشـی از فرصت از کف رفته است، لیکن اگر از فرصت باقیمانده به درستی استفاده شـود، دغدغه کشور از سالمندی جمعیت ایران کاهش می‌یابد.

کاهش نرخ باروری به دلیل تغییر در سـبک زندگی است که سبب افزایش سـن ازدواج، تأخیر در فرزندآوری و تمایل به تک فرزندی و ... شـده است. همانگونه که این تغییر نگرش و سبک زندگی در بازه زمانی طولانی اتفاق افتاده است، اصلاح آن نیز زمان بر است. لازم است دانشمندان و پژوهشـگران ابعاد متنوع موضوع جمعیت را به درسـتی تبیین نمایند، تا ایده‌آل‌ها و ارزش‌های کاذبی که در این رابطه در اذهان نقش بسته، تغییر یابد. در ارتقای جمعیت توجه به هر دو بعد کمیت و کیفیت جمعیت لازم اسـت. زمینه فرهنگی و باورهای مذهبی ملت ایران، همواره بر اسـتحکام بنیان خانواده، ارزش فرزندان و تربیت و پرورش فرزندان صالح تأکید دارد. تبیین سـبک تشکیل خانواده و فرزندآوری با توجه به ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی ایرانی- اسلامی، و کاربست این ارزش‌ها جهت ارتقای سلامت خانواده و جمعیت مطلوب، یک ضرورت است.

متن حدیث: قال رسـول الله (ص): لاخَیر فی الحیاه الّا مع الصحّه. پیامبر اکرم (ص): هیچ خیری در زندگی نیست مگر اینکه همراه با سلامت باشد. [۱۵]

پایه و اسـاس اجرای سیاسـت‌های جمعیتی جدید [۱۶] در همه حوزه‌ها به خصوص بخش سلامت و آموزش پزشکی، فرهنگ‌سازی و نهادینه ساختن موضوع ارتقای جمعیت و سلامت خانواده است. ارتقاء فضایل اخلاقی در برنامه‌های آموزشی دانشگاه‌های پزشکی ضروری است، [۱۷] و آموزه‌های الهی با ارائه اصول سبک زندگی و فضایل اخلاقی دینی، راهنمایی جامع جهت رسیدن انسان به کمال مطلوب اسـت. تمسک به آموزه‌های الهی و بهره‌مندی از الگوهای عملی دینی، زیر بنای ساخت ستون‌های سبک زندگی سالم است. اهمیت و نقش وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در تحقق هر چه بهتر اهداف جمعیتی و توسـعه جامعه سالم، بدیهی است و ارتقای آموزش پزشـکی و افزایش پاسخگویی اجتماعی بر اساس نیازهای سلامت جامعه از اولویت‌های برنامه‌ریزان آموزش پزشکی کشور است. [۱۸]

لذا لازم اسـت صاحبان اندیشـه و برنامه‌ریزان کلان کشـور به خصـوص در بخش آمـوزش علوم پزشـکی، با اسـتفاده از این آموزه‌های حیاتی و سـبک زندگی مبتنی بر فضایل اخلاقی دینی، راه سعادت انسان‌های مومن را هموار نمایند. [۱۷]

اگر چـه تاکنون مطالعات گوناگونی در مـورد جمعیت و همچنین سـبک زندگی در کشـور صورت پذیرفته است، انجام تحقیقی که هـر دو بخش آموزه‌های و راهکارهای قرآن و عترت و راهکارهای کاربردی خبرگان برای کاربست این ارزش‌ها در آموزش پزشکی را در برداشته باشد، ضروری است.

سرعت بخشـیدن به روند «ارتقای سـلامت خانواده و جمعیت» و «الگوسازی سبک زندگی ایرانی اسـلامی» در راستای تشکیل خانواده، تشویق به ازدواج در سـنین مناسب، فرزندآوری در زمان مناسب و به تعداد معقول، معیارهای تربیت فرزندان صالح و تحکیم بنیـان و پایداری خانواده بر اسـاس آموزه‌های قـرآن و عترت، و الگوسازی خانواده مطلوب ایرانی اسلامی ضروری است.

هـدف این تحقیق، تبیین ارزش‌ها و تأثیر آموزه‌های قرآن و عترت بر سـلامت خانواده و اهمیت این آموزه‌ها در مورد مسـئله ازدواج، سـلامت خانواده، فرزندآوری و جمعیت مطلوب در سـبک زندگی اسلامی است. در نهایت پیشنهادات جهت نهادینه‌سازی ارزش‌ها و آموزه‌ها قرآن و عترت در برنامه‌های آموزش پزشکی جهت اجرای سیاست‌های کلی جمعیت کشور؛ ارائه می‌گردد.

روش کار

روش تحقیق:

این تحقیق میان رشـته‌ای با مرور متون قرآنی- روایتی و تحلیل محتوایی مفهومی انجام شد. مفاهیم «سلامت خانواده» و «جمعیت

[Downloaded from jmciri.ir on 2026-10-06]

مطلـوب» تبیین و راهبردهای مرتبط با این مفاهیم در متون الهی و دینی تفسـیر شـد. همچنین به متون تفسـیری و حدیثی چون تفسیر المیزان، تفسیر نمونه، تفسیر نور و نهج‌البلاغه و ... مراجعه و مفاهیم مورد نظر استخراج و گردآوری گردید.

در ابتـدا، با مراجعـه به قرآن و منابع روایـی، عوامل تقویت‌کننده تشکیل خانواده و فرزندآوری از قرآن و احادیث، دسته‌بندی گردیده اسـت. در مرحله بعدی به مرور کتب مراجع اسـلامی به بررسی تفاسـیر آموزه‌های قرآن و عترت در مـورد فرزندآوری و جمعیت پرداخته شد. سپس با تحلیل محتوایی مفهومی به تبیین راهبردهای قران و عترت در این زمینه پرداخته شد. در تحلیل مفهومی پس از توصیف مفاهیم و کارکردهای آنها و تمایز مفاهیم از سایر مضامین مشـترک، رابطه آنها با سـایر مضامین مورد تأمـل قرار می‌گیرد. تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌ها و تبیین آموزه‌های قران و عترت در مورد خانواده و جمعیت مطلوب، منجر به ارائه توصیه‌هایی جهت بهره‌مندی از این آموزه‌ها و ارزش‌های الهی در برنامه‌های آموزش پزشکی کشور شده است.

یافته‌ها

از مجموع آیات قرآنی و روایات، مشـخص اسـت که دین مبین اسلام تأکید فراوان بر بنیان خانواده دارد و خواستار جمعیت مطلوب هـم از نظر کیفی و هم از نظر کمّی اسـت. علاوه بر این سـیره زندگی انبیـاء و اوصیاء، و ائمه اطهار (ع)، گواه روشـنی بر ارزش تحکیم بنیان خانواده و پرورش نسل مومن است.

الف) مفاهیم و ارزش‌ها

تشکیل خانواده (ازدواج و فرزندآوری)

در آموزه‌های وحیانی، التزام به باورها و رفتارهای دینی، سـلامت جسـمی، روانی، اجتماعی و معنوی را بـه دنبال دارد، [۱۹] ازدواج و فرزنددار شـدن در آموزه‌های قرآن و روایات یک ارزش اسـت. از طرفی تشـکیل خانواده و فرزندآوری بر هر چهار بعد سـلامت زیسـتی، اجتماعی، روانی و معنوی تأثیر دارد. در بخش مفاهیم و ارزش‌ها؛ آموزه‌های قرآن و عترت در ارتباط با ابعاد مختلف سلامت انسـان؛ خانواده و جامعه ارائه می‌گـردد. ارتباط بین این چهار بعد سبب می‌شـود ما برای ارائه خدمات بهداشتی و سلامت و آموزش علوم پزشکی هر چهار بعد را در نظر بگیریم. [۱۹]

۱-۱- تشکیل خانواده: سلامت زیستی زوجین

ازدواج و تشکیل خانواده از منظر دین بسیار مبارک، مقدس و واجب شـمرده شده و تأکید فراوانی در این زمینه وجود دارد و این آرامش در قالب تشکیل خانواده و ارضای غریزه جنسی در چارچوب ازدواج حاصل می‌گردد. ازدواج می‌تواند به بقای نسـل کمک کند که این جنبه زیستی تشکیل خانواده است.

در آموزه‌های دینی، رابطـه پرهیزگارانه و پاک بین زوجین نه تنها آنها را در این دنیا از بسیاری از خطرات و بیماری‌های جسمی حفظ می‌نماید بلکه مژده سعادت اخروی را نیز برایشان دارد.

من تزوج فقد احرز نصف دینـه، فلیتق اللّه فی النصف الباقی «هر کس همسـر اختیار کند، نیمی از دین خویش را حفظ کرده است، پس باید نیم دیگر را با تقوی پیشگی حفظ کند». [۲۰]

تشکیل خانواده و به خصوص ازدواج در جوانی سد محکمی در برابر وسوسه‌های شیطان معرفی شده است.

رسـول خدا صل الله علیه و آله در این باره فرمودند: مَا مِنْ شَـابٍّ تَزَوَّجَ فی حداثه سِـنُّهُ الَّا عَجَّ الشـیطان یا ویله یا ویله عَصَمَ منی ثلثـی دینه فلیتق اللَّهَ الْعَبْدُ فی الثُّلُـث الاخر. [۲۱] هر کس که در اوایل جوانی ازدواج کند، شـیطان فریاد می‌زند: فریاد از! او فریاد از! او دوسوم دینش را از دستبرد من نگاه داشت، پس باید عبد خدا در نگهداری یک‌سوم دیگرش جانب تقوا را رعایت کند.

یکی از بحث‌های دیگری که سبب ابراز نظریه‌های گوناگون شده عاملی اسـت که سبب گرایش زن و مرد به یکدیگر می‌شود؟ قرآن تأکید می‌نماید: انسان، اشرف موجودات جهان است. بنابراین، تنها هدفی را که برای حیوانات اصیل اسـت (تمایلات جنسـی و تولید نسـل)، نمی‌توانیم درباره او صادق بدانیم. و قـرآن، عامل اصلی علاقه‌ی زن و مرد به یکدیگر را آرامش و سـکونی معرفی می‌کند که در پرتو ازدواج به آن دست می‌یابند. [۲]

۱-۲- تشکیل خانواده: سلامت روانی زوجین

تشـکیل خانواده و ازدواج موجب آرامـش، امنیت و پختگی ذهنی شود که ارتقای سلامت روانی زوجین می‌انجامد. در قرآن به آیاتی هسـتند که صرفاً بر حکمت تشکیل خانواده و سکون قلبی زوجین و سلامت روانی خانواده تکیه کرده و از تولید نسل سخنی به میان نیاورده است، مانند این آیه که می‌گوید:

«وَمِنْ آیاتِه اَنْ خَلَقَ لَکُمْ مِنْ اَنْفُسِـکُمْ اَزْواجاً لِتَسْکُنُوا اِلَیْها وَ جَعَلَ بَیْنَکُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَـةً اِنَّ فی ذلِکَ لاَیات لِقَوْم یَتَفَکَّرُونَ.» (آیه ۲۱ سـوره روم) و از جمله آیات و نشانه‌های خدا این است که او برای

[Downloaded from jmciri.ir on 2026-10-06]

شما همسرانی از خودتان بیافرید تا در کنارشان آرام گیرید و میانتان محبّت و مودّت و دوستی قرار داد و در این کار، آیات و نشانه‌هایی (از خداوند) هست برای قومی که بیندیشند (تفکر می‌کنند).

و یکی از نشـــانه‌های (دالّ بر قدرت و عظمت) خدا این است که از جنس خودتان همسرانی را برای شما آفرید تا در کنار آنان (در پرتو جاذبه و کشش قلبی) بیارامید، و در میان شما و ایشان مهر و محبّت انداخت (و هر یک را شیفته و دلباخته دیگری ساخت، تا با آرامش و آسایش، مایه شکوفائی و پرورش شخصیّت همدیگر شوید، و پیوند زندگی انســان‌ها و تعادل جسمانی و روحانی آنها برقرار و محفوظ باشد). مســلّماً در این (امور) نشانه‌ها و دلائلی (بر عظمت و قدرت خدا) اســت برای افرادی که (درباره پدیده‌های جهان و آفریده‌های یزدان) می‌اندیشــند [۶]. این آیه و آیات بســیار دیگر بر ضرورت ازدواج. تشــکیل خانواده تأکید می‌کنند و زن و مرد را مایه آرامش یکدیگر می داننــد. «و جعل بینکم مودّة؛ میانتان دوســتی برقرار ســاخت.» دومین نقطه مهم در خانواده محبت بین زن و شــوهر اســت؛ آنها با تعامل دوســتانه و همکاری در مسیر شناخت خود و خدای خود به آرامش می‌رســند و در وادی امن الهی گام می‌نهند؛ از همین رو تعبیر (لِتَسْــکُونُوا اِلَیْها؛ تا آرامش یابید.) آمده است. [۵] (ســکنی) دست یافتن به مقام سکونت و آرامش است، و این تعبیر در قرآن اشاره به این واقعیت دارد که آرامش، مقام و موقعیتی است که انسان در پهنه هستی باید بدان دست یابد.

آیات فوق و نظایر آنها، اندیشــه کسانی را که فکر می‌کنند ازدواج کاری اســت پلید، شیطانی و دارای ارزش منفی، ردّ می‌کنند. چنین اندیشــه‌ای در قرآن کتاب آســمانی فطرت، جایی نــدارد و مترود و باطل اســت. [۲۲] میل به ازدواج به اقتضــای حکمت الهی در آفرینش انسان لحاظ شده و تدبیر الهی اقتضا کرده است که تکثیر نسل و بقای انسان به وسیله آن، تحقّق پیدا کند. [۲]

۱-۳: تشکیل خانواده: سلامت اجتماعی

ازدواج می‌توانــد به جایــگاه فرد در جامعه کمــک کند و خانواده، بنیادی‌ترین و پایدارترین ســاختار اجتماعی و هستهٔ اصلی تشکیل جامعه و نهادهای آن اســت. اهمیــت خانواده و نقش آن در جامعه بشــری از رهاورد تأمل و تفکر در دو بعد وجودی انســان آشــکار می‌گردد. خانواده یک واحد اجتماعی اســت که هدف از آن در نگاه قرآن، تأمین سلامت روانی برای سه دسته است؛ زن و شوهر، پدر و مــادر و فرزندان. همچنین هدف، ایجــاد آمادگی برای برخورد و رویارویی با پدیده‌های اجتماعی است.

متــن آیه: «الذین یقولون ربّنا هب لنا من أزواجنا قرّة أعین و اجعلنا للمتقیــن إماماً» (ســوره فرقان ایه ۷۴) ترجمه آیه: و کســانی که می‌گویند خدای ما، ما را از همسران‌مان نور چشمان ببخش و ما را رهبر پرهیزکاران گردان. این آیه بر اهمیت خانواده و پیش آهنگی آن در تشــکیل جامعه نمونه انسانی اشاره دارد، چنان که پیوندهای سالم و درخشان خانوادگی را ایده‌آل پرهیزکاران معرفی می‌کند. [۵] در درون واحــد اجتماعی خانواده پدر و مادر از آغاز تولد کودکان به عنوان الگو برای آنان مطرح هستند، نقش و معنای اهمیت خانواده در به سازی وضعیت بشر نیز در همین واقعیت نهفته است.

۱-۴: تشکیل خانواده: سلامت معنوی خانواده

ازدواج امری معنوی و پیوندی مقدس اســت، پیوندی که در آن دو نفر عهد می‌کنند که تا پایان عمر همدم و مونس دیگر باشــند و در حفظ، نگه‌داری و تقویت پیوندشان بکوشند.

ما معنویت را در اســلام، معرفت ایمان به غیب و تبیین توحیدی از نظام هستی تصور می‌کنیم. [۲۳] سلامت معنوی وضعیتی هدفمند و معنادار از حیات انســانی است که حاصل ایمان و اعتقاد و ارتباط فرد به قــدرت و کمال لایتناهی الهی و زندگی ابدی پس از مرگ است. ســلامت معنوی منجر به ایجاد نشاط، امید، رضایت‌مندی، اطمینان قلبی، آرامش و داشــتن قلب سلیم در فرد و رستگاری در دنیا و آخرت شده و ارتباط پویای مبتنی بر مکارم اخلاقی، عشق و محبت با خود، دیگران و جهان پیرامون را ایجاد می‌کند. [۱۹و۲۳] در بعد معنوی ازدواج و فرزندآوری موجب رشــد و تعالی روحی فرد و البته به دنبال آن به ســلامت معنوی جامعه کمک کند. [۲۴] در ادامه به جنبه‌های مختلف مورد اشــاره در آیات قران و روایات در مورد تشــکیل خانواده و فرزندآوری و آزمون توکل بر خدا و تقویت ایمان پرداخته می‌شود.

۱-۴-۱: انجام امر الهی فرزندآوری و حفظ نسل

از دیدگاه قرآن وظیفه خانواده زمینه‌سازی برای همین هدف است، حال چه برای زن و شوهر، یا کسانی که راه آنان را ادامه می‌دهند؛ یعنی فرزندان

سفارش امیرالمؤمنین (ع) در باره ازدواج و طلب فرزند:

«تزوجوا فان التزویج ســنهٔ رســول الله (ص) فانه کان یقول: من کان یحب أن یتبع سنتی فان من سنتی التزویج و اطلبوا الولد فانی تکاثر بکم الامم غدا»؛ ازدواج کنید که همانا ازدواج ســنت رسول خداست. همانا حضرتش می‌فرمود: هر کس دوست دارد که از سنت

[Downloaded from jmciri.ir on 2026-10-06]

من پیروی کند، پس بداند که ازدواج یکی از سنت‌های من است و طلب فرزند کنید؛ چرا که با شما می‌خواهم امتم را از سایر امت‌ها بیشتر کرده باشم. [۲۵]

۱-۴-۲: دعا و توکل بر خداوند برای فرزنددار شدن

با توجه به تعریف معنویت، ایمان به قدرت ولایتناهی خداوند منجر به دعا برای فرزنددار شدن و درخواست برای معجزه می‌گردد. این دو بر هم تأثیر متقابل دارند. اطمینان قلبی از قدرت خداوند و سپردن زندگی خود به اراده خداوند نشانه سلامت معنوی است.

یکی از دعاهای افراد حتی پیامبران، داشتن فرزند است و حضرت ابراهیم (ع) در پیری (حجر، ۵۱ تا ۵۴) و نیز حضرت زکریا (ع) در سنین کهنسالی خواهان فرزند می‌شوند و خداوند دعاهای ایشان را مستجاب کرده و به ایشان فرزندانی می‌دهد.

قَالُواْ لاَ تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُکَ بِغُلاَمٍ عَلِيمٍ. قَالَ أَبَشَّرْتُمُونِي عَلَى أَن مَّسَّنِيَ الْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُونَ. قَالُواْ بَشَّرْنَاکَ بِالْحَقِّ فَلاَ تَكُن مِّنَ الْقَانِطِينَ (حجر/ ۵۳-۵۵) گفتند مترس که ما تو را به پسری دانا مژده می‌دهیم. گفت آیا نوید می‌دهید با آنکه مرا پیری رسیده پس به چه نویدم می‌دهید. گفتند ما تو را به حق بشارت دادیم پس از نومیدان مباش.

در ادامه به آموزه‌های قران و عترت در مورد ارزش تشکیل خانواده و فرزنددار شدن و تکیه بر قدرت خداوند در حل مشکلات اقتصادی، رزق و روزی خانواده پرداخته می‌شود.

۱-۴-۳: تشکیل خانواده با اطمینان از رزاقیت خداوند

مسئله اقتصادی در این زمینه نیز مورد توجه بوده و قرآن کریم این گونه به امر ازدواج، تشویق می‌کند.

این گونه آیات و روایات فراوانی دلالت بر استحباب و مطلوب بودن ازدواج و همسرگیری می‌کنند.

البته، باید توجّه داشت که این یک حکم کلّی و عمومی است که بر اساس یک نیاز گسترده و کلّی است.

«وَ اللَّهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجاً وَ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَزْوَجِكم بَنِينَ وَ حَفَدَةً وَ رَزَقَكُم مِّنَ الطيِّبَتِ» (نحل/۷۲)

«خداوند برای شما از جنس خودتان همسرانی قرار داد و برای شما از همسران‌تان فرزندان و نوه‌ها، و از طیبات به شما روزی داد»

در این آیه مبارکه بر ازدواج به عنوان یک موهبت الهی تأکید شده است و در ترجمه تفسیری این آیه آمده است، خدا برای شما از (نوع) خودتان (نه از حور و غلامان و نه از پریان) همسرانی قرار داد و از همسرانتان برای شما پسران و نوادگان به وجود آورد، و شما را از چیزهای پاکیزه (معنوی و مادی مانند عقل و دین و کتاب آسمانی و خوراکی و پوشاکی و همسر) روزی نمود،

«وَ أَنْكِحُوا الأيامى مِنْكُمْ وَ الصَّالِحِينَ مِنْ عِبادِكُمْ وَ إِمائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَراءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَ اللَّهُ واسِعٌ عَلِيمٌ» (نور/ ۳۲) «مردان و زنان بی‌همسر خود را همسر دهید، همچنین غلامان و کنیزان صالح و درستکارتان را اگر فقیر و تنگدست باشند، خداوند از فضل خود آنان را بی‌نیاز می‌سازد خداوند گشایش‌دهنده و آگاه است!»

رزق و روزی فرزندان عطیه الهی

«وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَ يَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ» (هود/۶) هیچ بنده‌ای در زمین نیست مگر روزی او بر عهده خداوند است.

۱-۴-۴: فرزندان و امداد الهی

از نظر قرآن و اسلام، کثرت یک ارزش است و این ارزش هنگامی واقعی است که در مسیر تعالی انسان و انسانیت باشد و خود و فرزند را به سوی خدایی شدن و دستیابی به خلافت الهی انسان رهنمون سازد.

وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ (نوح/۱۲) و شما را به اموال و فرزندان مدد می‌فرماید.

در این بخش از ارائه یافته‌ها به مسئله جمعیت از دیدگاه آموزه‌ای قرآن و عترت پرداخته می‌شود:

۲) جمعیت مطلوب از نظر آموزه های قرآن عترت

۲-۱- ازدواج و فرزنددار شدن مومنین یک ارزش الهی است

تزوجوا، فإنی مکاثر بکم الأمم یوم القیامة، [۲۱] «ازدواج کنید. زیرا من فردای قیامت در مقابل امت‌های گذشته به کثرت تعداد امت خود غالب می‌شوم.»

روایاتی که دلالت بر این دارد که کثرت اولاد مسلمین موجب افتخار رسول خدا (ص) در قیامت است:

در وسائل الشیعه ج۱۴/۲۰ صدوق به سند خودش از علی بن رئاب که سند صحیحی است و او از محمد بن مسلم نقل می‌کند که امام صادق (ع) فرمود: «إن رسول الله (ص): تزوجوا فانی مکاثر بکم الامم غداً فی یوم القیامة. [۲۵] ازدواج کنید، چرا که روز قیامت با کثرت امت خودم بر سایر امم مواجه می‌باشم.

[Downloaded from jmciri.ir on 2026-10-06]

روایات در برخی روایات یکی از اهداف تکثیر اولاد را این معنی قرار داده است که هر مومن یکتا پرستس که با گفتن لااله الاالله زمین را سنگین‌تر می‌کند:

امام باقر (ع) از پیامبـــر اکرم (ص) نقل می‌کند ما یمنع المومن ان یتخذ اهلاً؟ لعل الله یرزقه ... تثقل الارض بلا اله الا الله [۲۳] پیامبر فرمود: چه چیزی مومن را منع می‌کند از اینکه همسری اختیار کند در حالی که خداوند ممکن اســت فرزندی به او دهد که زمین را با گفتن لا اله الا الله سنگین می‌کند.

درباره ارتباط با موضوع تغییرات جمعیتی، در تحقیقات فقهی مربوط بــه این موضوع، عمدتاً به روایات حاکــی از مطلوبیت اصل تکثیر نسل اشاره می‌شود از نظر علامه مصباح یزدی این موضوع هر چند به عنوان یک بحث فقهی مطلوب اســت، اما از آنها نمی‌توان مبنا و منشأ این مطلوبیت را فهمید. [۱۹] و تأکید دارند، ژرف‌کاوی‌های بیشتری در روایات مربوط به تکثیر نسل شود می‌توان استفاده بهتر و عمیق‌تری از آنها نمود. برای این کار لازم است همانند کاری که در فقه و اصول فقه انجام شــده، از برخی اصول موضوعه کلامی استفاده شود. با کاربرد قواعد کلامی، هدف الهی از آفرینش انسان این اســت که از خاکی پســت و بی‌مقدار موجودی خلق شود که فهم، شــعور و اراده داشته باشــد، جای تردیدی در مطلوبیت اصل تکثیر نسل باقی نمی‌ماند؛ چه رسد به این‌که انسانی خلق شود که خدا را بشناســد و بتواند به جایی برسد که مصلح جامعه باشد. آنچه در علم کلام درباره هدف آفرینش انســان گفته می‌شود، مبتنی بر قاعده فلســفی فیاضیت مطلق الهی است. اگر این قواعد کلامی و فلسفی را به قواعد اصولی دیگر ضمیمه کنیم، افق‌های جدیدی در تکامل تحقیقات فقهی مربوط به موضوع تغییرات جمعیت به روی ما گشوده خواهد شد. [۲۲]

طبق آموزه‌های الهی، در مسأله فرزندآوری باید به پرورش دینی و معنوی و کیفیت زندگی فرزندان توجه داشت.

۲-۲- تأکید آموزه‌های قرآن و عترت بر پرورش ارزش‌های اخلاقی مسئولیت در قبال فرزندان و به ویژه پرورش ارزش‌های اخلاقی با تربیت صحیح آنها از شاخصه‌های سبک زندگی قرآنی است.

بر اســاس حدیث شریف پیامبر اکرم (ص) فرزندان، امانت‌هایی در دست پدر و مادرند که باید از آنها مراقبت کنند، بدون اینکه احساس مالکیت نســبت به آنان داشته باشند. فرزند در رشد و بالندگی خود نیازمند عطوفت و مهربانی پدر و مادر است، که این محبت و مهربانی دو اثر اساســی دارد: یک- هسته ضروری تکامل و ایجاد اطمینان اولیه در روح کودک است. دو- زمینه پیدایش روح دوستی و مهربانی و رشــد ارزش‌های اخلاقی در ارتباط کودک با دیگران می‌شــود. متن آیــه: «وَ با أَیُّها الَّذینَ آمنوا قوا أَنفُسَــکُم و أهلیکم نارا و ...» (التحریم، آیه ۶)

ترجمه آیه: ای کســانی که ایمان آورده‌اید خویشتن و اهل خویشرا از آتش نگهدارید.

این آیه به صورت ضمنی دلالت بر تربیت صحیح فرزندان نیز دارد چرا که عموم مومنان در ایرن آیه مسئول نگهداری خویشتن و اهل خویش (اعم از همســر و فرزندان و دیگر نزدیکان) از آتش جهنم ذکر شــده‌اند و نگهداری از آتش جهنم، منوط به امور متعددی به ویژه تربیت اسلامی فرزندان است.

یکی از ویژگی‌های مؤمنین راســتین این است که توجّه خاصّی به تربیــت فرزند و خانواده‌ی خویش دارند و بــرای خود در برابر آنها مسئولیّت فوق‌العاده‌ای قائلند.

۲-۲-۱- فرزند صالح موهبت الهی است

«زکریا با مشــاهده عینی معجزه، امیدوارانــه دعا کرد: آفریدگارا از جانب خویش مرا فرزندی صالح عنایت فرما».

دعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ ءَاتَیْتَنَا صَالِحًا لَّنَکُونَنَّ مِنَ الشَّاکِرِینَ (اعراف/۱۸۹)

هر دو از خداوند و پروردگار خود خواســتند: «اگر فرزند صالحی به ما دهی، از شــاکران خواهیم بود» با نگاه به مبانی تربیتی قرآن، در می‌یابیم که از نظر اســلام، دو جنبه پرورش جسمی و روحی مورد توجه است.

۲-۲-۲- پــرورش ارزش‌های اخلاقی فرزند صالح: از مصادیق خیر کثیر

پیامبر اکرم می‌فرماید: من سعادة الرّجل الولد الصّالح [۲۶] « فرزند صالح از نشانه‌های سعادت انسان است»

الْوَلَدُ الصَّالِحُ مِیرَاثُ اللَّهِ مِــنَ الْمُؤْمِنِ إِذَا قَبَضَه [۲۷] «فرزند صالح، میراث خدا است پس از مرگ مومن»

حضــرت علی همواره بر ارزش‌های اخلاقی تأکید داشــته‌اند و در خطبه‌های ۸۶ و ۸۷ بر لزوم پند دادن و پند پذیر بودن تأکید نموده و سعادتمندی انسان را در رعایت ارزش‌های اخلاقی و پرهیز از گناه بر می‌شــمرند. همچنین در خطبه ۳۱ به تربیت فرزند و برشمردن ارزش‌های اخلاقی برای فرزند و ضرورت تکریم والدین و توجه به معنویات تأکید نموده‌اند.

و نیز از امام صادق علیه‌السلام روایت است که فرمود: [۲۵]

الْوَلَدُ الصَّالِحُ رَیْحَانَةٌ مِنْ رَیَاحِینِ الْجَنَّةِ / «فرزند صالح بوی خوشــی

[Downloaded from jmciri.ir on 2026-10-06]

است از بهشت» و مِیراثُ اللّهِ مِنْ عَبْدِهِ الْمُؤْمِنِ الْوَلَدُ الصَّالِحُ یَسْتَغْفِرُ لَـه و«میراث خدا از بنده مومنش فرزند صالحی اســت که برایش طلب آمرزش کند.» [۲۶-۲۸]

۲-۲-۳- پرورش اخلاق اجتماعی

حضرت علی در خطبه ۳۱ نهج‌البلاغه به ضرورت رشــد و پرورش اخلاق اجتماعی تأکید داشــته‌اند. [۲۹] بــه نیکی‌ها امر کن و خود نیکوکار باش و با دست و زبان بدی‌ها را انکار ناو در راه خدا آنگونه که شایسته اســت تلاش کن. در برابر مشکلات ایستادگی نما. در تمام کارها خود را به خدا واگذار که به پناهگاه مطمئنی رسیده‌ای. رشد ملاک‌های کلی اخلاق اجتماعی از منظر قرآن از جمله عدل، احســان، تقدم مصالح معنوی بر منافع مادی در خانواده (در رابطه انسان با همسر و فرزندان و اعضای خانواده.) و جامعه سبب ارتقای کیفیت جامعه می‌گردد. [۲۰] لذا توســعه اخلاق اجتماعی مبتنی بر ارزش‌های دینی از راهبردهای ارتقای کیفی جمعیت کشور است.

ب) راهبردهای قرآن در جهت حفظ جمعیت مومنان

ب-۱- سبک زندگی الهی، شرط جامعه مطلوب

قرآن کریم سبک زندگی ایده‌آل را اینگونه توصیف می‌نماید: متــن آیه: «وَمَن عمل صالحا من ذَکر أو اُنثی و هو مومی فلنُحیینَّهُ حَیاةً طَیبه و لنجزینهم اجرهم باحســن ما کنون یعملون» (ســوره نحل آیه ۹۷) ترجمه آیه: هر کس از زن و مرد، کار شایســته انجام دهد و مومن باشد، قطعاً او را با زندگی پاکیزه‌ای، حیات می‌بخشیم و مسلماً به آنان بهتر از آنچه انجام می‌دادند، پاداش خواهیم داد.» از دیدگاه علامه طباطبایی خداوند انســان بــا ایمانی را که عمل شایســته انجام می‌دهد با زندگی جدیدی که غیر از زندگی معمول مردم اســت اکرامی کند و آثار حقیقی آن همان علم و قدرت است. [۲] این همان ســبک زندگی ایده‌آل قرآنی است که منزه از نظر، پاکیزه از آلودگی، ظلم‌ها و خیانت‌ها، عداوت‌ها، اسارت‌ها، ذلت‌ها و انواع نگرانی‌هاست. [۶]

ب-۲- اجتناب از الگوهای تحمیلی غیر دینی و جلوگیری از تحت سلطه رفتن مومنان

«وَ لَــنْ یَجْعَلَ‌اللّهُ لِلْکافِرینَ عَلَی الْمُؤْمِنینَ سَــبیلاً» (نســاء/۱۴۱) «و خداوند هرگز اجازه نداده اســت که کافران کمترین تسلطی بر مومنان داشته باشند.»

تهاجم دیروز بیگانگان، مقابله‌ای از نــوع نظامی بود، اما امروز این تهاجم به صورت فرهنگی اســت. هجوم اصلی بر سبک زندگی و بر نهاد مقدس خانواده متمرکز شــده اســت. کم رغبتی به ازدواج، کم رغبتی نســبت به داشتن فرزند، رشد طلاق، با آموزه‌های الهی اسلامی و سبک زندگی ایرانی مطابقت ندارد.

بحث

آموزه‌هــای قرآن و عتــرت ارزش‌های متعالی الهــی را در اختیار بشــریت قرار داده و این ارزش‌های اخلاقی جهان شــمول را پایه تزکیه و آموزش قرار داده است. با پیروی از این آموزه‌ها و پیروی از «اسوه حسنه» که الگوی ارزش‌های اخلاقی هستند، افراد جامعه به خلق العظیم دست می‌یابند. هدف آموزه‌های قرآن و عترت ارتقای کیفیت جامعه با نهادینه‌ســازی ارزش‌هــای متعالی در خانواده‌ها و جامعه است. بدین ترتیب این جمعیت «خیر الامه» نامیده می‌شوند. [۳۰]

توجــه به خانواده یک ارزش در ســبک زندگی الهی اســت و در آموزه‌های قران و عترت بر آن تأکید شده است. لزوم تحکیم خانواده منجر به ابلاغ سیاست‌های کلی خانواده در کنار سیاست‌های کلی جمعیت کشــور شــد علاّمه طباطبائی (ره) در تعریف جامع خود از خانــواده می‌فرماینــد: «اوّلین مکانی که برای هر انســانی تعریف می‌شود و بدان تعلّق دارد، خانواده است. ایشان خانواده را مهم‌ترین نهاد اجتماعی می‌داند که با پیوند مقدّس ازدواج آغاز می‌شــود و با تولّد فرزندان کامل می‌گردد». [۲]

عوامل فرهنگی، ارزش‌ها و باورهای خانواده نقش بسیار مهمی در جهان بینی فرد دارد، ادامه داد: همین دیدگاه اســت که در تربیت فرزندان و الگوســازی نقش، خودش را نشــان خواهد داد. دختر یا پســری که قصد ازدواج دارنــد باید بدانند کــه باورها و عقایدش نهادینه شــده اســت و حاصل تعامل فرد، خانواده و اجتماع است. سال‌ها برای شکل‌گیری این باورها سپری شده است، بنابراین تغییر این باورها سخت بوده و سال‌ها طول می‌کشد. [۳۱]

در انتخاب شریک زندگی تا جایی که امکان دارد زوجین باید دارای باورها و ارزش‌های مشترک باشند و هر چه اعتقادات و ارزش‌های معنوی قوی‌تر باشــد، تعهد فرد به داشتن یک رابطه پایا و آرامش بخش بیشــتر اســت و نبود یک باور مشترک، زمینه‌ساز اختلاف و مشکلاتی در آداب و رسوم ازدواج، تربیت فرزندان، نحوه شکل‌گیری و رشــد اجتماعی فرزندان نشان می‌دهد. علاّمه طباطبائی در زمینه حقوق زن در ملل گوناگــون و از جمله تمدن غرب، بحث مفصّلی در جلد چهارم تفســیر شریف المیزان (دوره چهل جلدی) دارند که

[Downloaded from jmciri.ir on 2026-10-06]

به اختصار به آن اشـــاره می شـــود: عمل ازدواج از اصول کارهای اجتماعی اســـت و ازدواج از بدو پیدایش بشـــر بوده و هر یک از دو انسان (مرد و زن) مجهّز به دستگاه‌های خاص خلقت برای ازدواج هســـتند و تمام احکام مربوط به حقوق مرد و زن و ارث و مهریه و طلاق بر اساس همین اصول است. [۲]

ادیان و حکومت‌ها و در نهایت، ســـازمان ملل اســـاس ازدواج را بر تشـــریک مســـاعی زن و مرد قرار داده‌اند. اگر چه همه ادیان الهی اصول اخلاقی را محترم شـــمرده‌اند، اما آنچه را اسلام بیش از همه تأکید نموده، فراموش کرده‌اند. فطرت انسان مایل به ازدواج است. اصول انسانی و مسلّم ازدواج نزد همه ملت‌ها محترم است. ازدواج موجب جلوگیری از زنا و فحشـــا می‌شـــود. مسأله ازدواج و تشکیل خانـــواده آن قدر اهمیت دارد که علمای مذاهب، جامعه شناســـان، حقوقدانان، روان‌شناســـان و علمای تعلیم و تربیت، زیست شناسان و کســـانی که در زمینـــه فرهنگ جهانی و فرهنـــگ قومی و ملّی و قبیلـــه‌ای و علوم اقتصادی و سیاســـی مطالعه و تحقیق می کنند، بخش مهمی از مطالعات و تحقیقات‌شـــان، مستقیم یا غیرمستقیم، به امور ازدواج و جوانان اختصاص دارد.

اســـلام برای ازدواج تقدّس قایل است؛ مقررات و تشریفات خاصی برای آن در نظر گرفته شـــده اســـت. ازدواج راهی برای رسیدن به کمال اســـت. برای احتراز از تکرار مطالـــب، اهمیت ازدواج و اصل همسر گزینی در اسلام به شرح ذیل تقسیم‌بندی می‌شود:

اسلام در تمام شؤون اجتماعی، به زن و مرد حقوق برابر داده است. هـــر گاه مرد یا زن عمل صالح همراه با ایمان انجام دهند به حیات طیّبه می‌رسند. (نحل: ۹۷) و خداوند انسان را از دو جنس زن و مرد آفریده و آنان را به شـــعوب و قبایل تقسیم کرده است تا از یکدیگر باز شناخته شـــوند. (حجرات: ۱۳) کلام الهی قریب ۲۴۰ مرتبه در قـــرآن کلمه «ناس» را به کار برده که در تمام موارد، زنان و مردان را شـــامل است. خداوند به وســـیله یک زن و یک مرد انسان‌های بسیاری در زمین پراکند. (نساء: ۱)

لزوم اصلاح ســـبک زندگی مبتنی بر ارزش‌های اخلاقی در اجرای سیاست‌های تعادل جمعیت [۱۶]

تحقق ســـبک زندگی اسلامی که ریشه در معنای زندگی دارد، یک ضرورت اساسی برای حفظ قدرت ایران اسلامی است. برنامه‌ریزی دقیق و بلند مدت برای ترویج الگوی نوین ســـبک زندگی خانواده ایرانی، همگام با نیازهای امروز جامعه (با توجه به افزایش ســـطح تحصیـــلات و مطالبات به حق مردم)؛ در جهت توصیه به ازدواج به موقع، رغبت به فرزندآوری و استحکام بنیان خانواده ضروری است و می‌تواند در قالب الگوی زندگی ایرانی اسلامی ترویج گردد. رشد فضایل و کرامات اخلاقی و معنـــوی با تکیه بر آیات و احادیث در خانواده ایرانی اسلامی و ترویج سبک زندگی مبتنی بر ارزش‌های اخلاقـــی دینی را بـــرای حفظ جمعیت و در جهـــت ارتقای کیفیت جمعیت و توسعه ارزش‌های اخلاقی اجتماعی یک ضرورت است.

با تکیه بر آیات و احادیث می‌توان سبک زندگی سالم را برای رشد جمعیـــت مطلوب و ارتقای کیفی جمعیت ســـر لوحه خود قرار داد. در ســـبک زندگی الهی خانواده؛ مقدس‌ترین نهاد اجتماعی است و بستری برای آرامش، تربیت و رشد نسل آینده است. ازدواج به موقع و درســـت با کمک به افزایش کیفیت زندگی و تحکیم خانواده در افزایش نرخ باروری بســـیار مؤثر است. روشن است که جامعه سالم در گرو خانواده سالم می‌باشـــد در متون دینی توصیه‌های فراوانی در راستای حفظ تقدس و تحکیم پایه‌های خانواده ذکر شده است.

نتیجه گیری

اهمیت پرداختن به الگوی اسلامی ایرانی سلامت خانواده، ریشه در این حقیقت دارد که نهاد مقدس خانواده، نخستین و پایدارترین بستر تربیت و پرورش ارزش‌های دینی و اخلاقی انســـان است. با توجه به بررســـی و پژوهش قرانی روایی، شرط اصلی برخورداری از جامعه‌ای ســـالم و مطلوب نهادینه شـــدن ارزش‌های متعالی الهی در جامعه و ارتقای ســـلامت و تحکیم و پایداری خانواده است. بهترین راه برای رســـیدن به هدف مطلوب در زمینه جمعیت بهره‌مندی از آموزه‌های دینی و ارزش‌های اخلاقی و پیاده‌ســـازی نگرش تعادلی اسلامی به مسئله جمعیت، فرزندآوری و سبک زندگی ایرانی اسلامی است.

با توجه بـــه آموزه‌های الهی هـــدف اصلی نظام خانـــواده، تأمین نیازهـــای عاطفی و تأمین نیازهای روانـــی و اجتماعی اعضای آن است. مسئولیت امنیت و آرامش و روان سالم اعضای خانواده که با ازدواج آغاز می‌شود بر عهدهٔ آنهاست.

فرزند از دیدگاه آموزه‌های قران و عترت نشانه‌ای از لطف و رحمت الهی و قـــدرت لایتناهی خداوند؛ افزایـــش رزق و روزی و برکت؛ و تحکیـــم خانواده، ســـعادت دنیا و آخرت با فرزند صالح؛ اســـت. آموزه‌های قرآن و عترت نسبت به تشکیل خانواده و فرزندآوری در همه زمان‌ها تأکید داشته‌اند. بنابراین از نظر حکم اولی فرزندآوری، امری اســـت که پیامبر اکرم (ص) و ائمه طاهرین (علیهم السلام) به آن ســـفارش فراوانـــی نموده‌اند و می‌توان آن را از مســـتحبات موکد شـــمرد. البته همواره در ایات قرآن و روایات به مسئله تربیت

[Downloaded from jmciri.ir on 2026-10-06]

فرزندان و پرورش فرزندان صالح تأکید شـده و مسـئله توجه به کیفیت رشد فرزندان از تأکیدات است.

زیر بنای ساختار کلی خانوادهٔ ایرانی– اسلامی دو رکن اساسی اخلاق و حقوق اسـت که ضامن و تأمین‌کننده اهـداف و بالندگی خانواده است. تحکیم هر چه بیشتر نظام خانواده، اساسی‌ترین راه برای ارتقای سـلامت خانواده و جامعه است. لذا ضروری اسـت با به کارگیری آموزه‌های قرآن و عترت در رابطه با اهمیت ثبات و سلامت خانواده، جمعیت و فرزند آوری، جامعه ایرانی، به پرورش نسلی مومن، دانشمند و صالح که توانایی مدیریت جهانی دارد تشویق شوند.

در کشـور ایران که سرشار از منابع طبیعی، فرصت‌های فرهنگی و اجتماعی، پیشینه‌ای تاریخی و تمدنی دیرپا، آیینی آسمانی، آموزه‌های حیات بخش اسلامی و آرمان‌های جهانی و نسلی پر استعداد دارد، بایـد با ارایه راهکارهای بلندمدت و آینده‌نگـر، جامعه ایرانی را بر اسـاس آموزه‌های دینی، به سـوی پیشـرفت مقتدرانه سوق داد. بنابراین لازم اسـت این فرهنگ‌سـازی از جامعه دانشگاهی علوم پزشکی و برنامه‌های آموزش علوم پزشکی شروع شده و نخبه‌های دانشـگاه با این علوم الهی مانوس باشند و این مفاهیم را در عمل انتقال دهند. دانشـگاه‌های علوم پزشکی، اسـاتید و دانشجویان با بهره‌منـدی از این آموزه‌های الهی در جهت ترویج سـبک زندگی ایرانی اسلامی و فضایل اخلاقی به منظور ارتقای سلامت خانواده و جامعه در تمامی ابعاد نقش اساسی دارند. [۳۲]

– توصیه‌های کاربردی جهت توسـعه سـلامت خانواده و جمعیت مطلوب در برنامه‌های سلامت و آموزش پزشکی

– طراحی و پیاده‌سـازی الگوی خانواده و سـبک زندگی اسلامی ایرانی بر اسـاس آگاهی و علم مبانی و ارزش‌ها و اخلاق، احکام و آموزه‌های قرآن و عترت و تبیین هویت قدسی نظام خانواده

– تدریـس اصول و آموزه‌های و راهبردهای قرآن و عترت در مورد تشکیل خانواده و فرزندآوری در آموزش پزشکی

– زمینه‌سازی برای اسـتفاده از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های جامعه پزشکی در راستای فرهنگ‌سازی آموزه‌های جمعیتی قرآن کریم و سیره اهل بیت (ع) در جامعه

– ارتقاء سـلامت زیسـتی، معنوی، روانی، اجتماعی خانواده‌ها با ترویج سبک زندگی ایرانی– اسلامی در برنامه‌های سلامت

– غنی نمودن محتوای اخلاق پزشـکی و توجه به سلامت معنوی در آموزش پزشکی

– بهره‌منـدی از اصول دینی و راهبردهـای قرآن و عترت در مورد خانواده و فرزندآوری در آموزش به بیماران و مراجعان سیستم سلامت

– بازنگـری در آموزش‌هـای نظری و عملی در سـطوح مختلف رشـته‌های پزشـکی و تخصصی مرتبـط با بـاروری و اصلاح برنامه‌ریزی‌هـای کنترل جمعیت مبتنی بـر نیازهای جامعه جهت ارتقائ نرخ باروری کل

– آموزش مشاوره‌ای و مهارتی کلیه شبکه‌های بهداشتی به منظور استحکام بنیان خانواده

– ارائه سـبک زندگی ایرانی– اسلامی و آموزه‌های الهی مرتبط با ارزش فرزند در آموزش علوم پزشکی

– تشویق نسل جوان تحصیل کرده به توجه به امر تشکیل خانواده و تعادل در فرزندآوری

– ترویج آموزه‌های الهی برای ارتقای سلامت مادر و کودک

– حمایـت از مادران شـاغل، حمایت از مادران باردار و شـیرده و فراهم آوردن حمایت‌های بهداشتی

– نشـر حقوق خانواده و زن بر مبنای حقائق دینی در آموزش علوم پزشکی و در آموزش عمومی به مردم

– نهادینه‌سـازی فرهنگ احترام به سـالمندان و تکریم والدین و سالمندان در خانواده و اجتماع با توجه به آموزه‌های دینی

– حمایت از سالمندان و ارتقای کیفیت زندگی سالمندان در خانواده و جامعه با ارتقای طب سالمندی و توجه به نیازهای آنان بر اساس جنسیت و درجه سالمندی در کریکولوم‌های علوم پزشکی

تضـاد منافع: نویسـندگان مقاله هیچ گونه تضـاد منافعی در این پژوهش ندارند.

سپاسگزاری: از ریاست محترم فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسـلامی ایران برای تصویب و حمایـت از این طرح تحقیقاتی در گروه قرآن، عترت و سلامت سپاسگزاریم.

مراجع

1- The Quran Tabataba'i mh. Tafsir-e al-mizan. 5th ed. Qom: publications office of affiliated to the society of seminary teachers of qom; 1996. Vol.4 p.282, vol.15 p.10. [Arabic]

[Downloaded from jmciri.ir on 2026-10-06]

2- Van deth jw, scarbrough e. The impact of values. Oxford: oxford university press; 1995.

3- Gholamali haddad adel .reflection in the meaning of the Iranian -Islamic model of development.1389-thran. (Persian)

4- Makarem Shirazi N. Tafsir-E Nemooneh. 1st Ed. Tehran: Dar Al-Kotob Al-Islamiyya; 1995. Vol.3 P.353-354, Vol.14 P.198. [Persian]

5- Mustafa Khorramdel. The interpretation of light is the Commentary. First edition. by Ehsan publication in .1993. Tehran

6- OECD (2011), Doing better for families. OECD Publishing.

7- Bongaarts, J. (2002). The end of the fertility transition in the developed world. Population and Development Review, 28(3), 419–443

8- Abbasi-Shahvazi,Mj, Mcdonald, P, "Fertility Decline In The Islamic Republic Of Iran", Journal Of Asian Population Studies. Vol2.no3. pp.217-237

9- Statistical center of Iran .<www.amar.org.ir>

10- World population ageing, 1950-2050 departments of economic and social affairs, population division. Published 2002 by United Nations in New York. (English)

11- Rasel M, Ardalan A. [the future of ageing and its health care costs: a warning for health system. Iranian journal of aging, 2007; 2(4):300-5

12- Matcha, D. An international perspective on aging: health and economic needs. Paper presented at the annual meeting of the American sociological association, Montreal convention center, Montreal, Quebec, Canada, 2006 ;.1-24

13- Karami matin B, & et al. Ageing in Iran in 1410, a warning to health care system .Teb Va Tazkiyeh Journal. 2013. 22(4) (Persian)

14- Allameh Majlesi. Bihar Al-Anwar Al-Dhaye- Ye Ledrar: the largest source of hadith .The Tehran printing press. Volumes: 72,73,100 (Arabic)

15- Overall Population Policies By The Supreme Leader of Iran. 20 may 2014

16- Tabatabai, SH. Abbasi, M.. The role of virtue based ethics in the education and training of medical professional commitment. Medical ethics. (2012);5 (18): 143-60. .(Persian)

17- Ziaee ,S. A.M.;* Tabatabai, Sh; Simforoosh, N. Promoting Post Graduate Medical Education in Iran: Challenges & Solutions; a Qualitative study .Journal of Medical Council of Iran.2016. VOL.34, NO.1 .(Persian)

18- Marandi, Alireza. Preface of Islamic approach to spiritual health.(Author :Mesbah.M) 2013..Nashrehoghoghi.(Persian)

19- Sheikh Tajeddin Muhammad Ibn MuhammadIbnHaiderShi'ri.TheComprehensive Book Of Al-Akhbar (Jamealakhbar) The Publication Of Razi. Qom. 1963 (Arabic)

20- Sheikh Saduq- (Abu Ja'far Muhammad Bin Ali Ibn Babuyeh Qomi-. Man La Yahduruh Al-Faqih'. Islamic Laws Book Containing 5963 Hadith. Book No.3 (Arabic)

21- Mohammad hussein eskandari. Ethics in the Quran: By" Mohammad Taghi Misbah Yazdi." The Qom: Publications Of Imam Khomeini Educational and research institute, 2012. (Persian)

22- Azizi.f .spiritual health: a new dimension of health. 2013.legal publisher. Tehran (Persian)

23- Spiritual health special issue: publisher: family and population health office of MOHME. 2016.(Persian)

24- Sheikh Har Amali .Wesela Al-shi'a Al-Fayī Al -Haram Al-Issa Al-Shariah. Volume 14 (Arabic)

25- Ahmad Ibn Muhammad Ibn Fahedhili.

[Downloaded from jmciri.ir on 2026-10-06]

Book: Ad'wa Al-Dai'ī And Najāal-Sa'abi Are Books On The Subject Of The Submission And Ethics Of Research By Ahmad Movahedi Qomi, Published By The Conscious Library In Qom. Page 86(Persian)

26- Ali Ibn Al-Hassan Al-Tabarsi,. Mishaat Al-Anwar In Gharar Al-Akhbar, A Book Dealing With The Ethical And Ethical Issues. Publisher:Darolhadith . Page 280 (Arabic)

27- Isma'il Mo'izz-E Malayeri . Supervised By Ayatollah Boroujerdi .Comprehensive Text Of Al-Shi'a In Fiqh Al-Sharia , A Book Containing Jurisprudential Hadiths, Volume 20 (Arabic)

28- Nahj Al-Balagh Is A Collection Of Sermons, Letters And Short Words By Ali Ibn Abi Talib , Which Has Been Provided By Sayed Razi. Translator: Mohammad Dashti .Publisher: Ghadr Valayat .2014.Tehran .(Persian& Arabic)

29- Sulayman Hi.Valie Based Curriculum Model: A Practical Application of Integrated 'Masqasid al-sharia' for wholeness development of mankind procesia social and behavioral science. 2014;123:477-84

30- Farokh.m. The effects of spiritual values on mental health .2014 .Salamat News.

31- Tabatabai,S,Abbasi,M.Virtue Base Ethics in Clinical Practice and Medicine. Medical Ethics; Winter 2013-14; 7(26):11-25 .(Persian)

[Downloaded from jmciri.ir on 2026-10-06]